

Hanghaus 1 in Ephesos. Funde und Ausstattung, Forschungen in Ephesos VII, 4 (2003), Claudia Lang-Auinger (Editör), 380 s., 165 levha

C.Lang-Auinger tarafından editörlüğü gerçekleştirilen Ephesos Araştırmalarının VII, 4. bandı olarak sunulan çalışmada B.Asamer, M.Arurenhammer, G.Jenewein, S. Jilek, S. Karwiese, S. Ladstätter, C. Lang-Auinger, U.Quatemberve V. Trinkl çalışmanın çeşitli bölümlerine katkıda bulunmuşlardır. Ephesos'ta Kureter caddesinin hemen kenarında bulunan Yamaç Evi 1 1960'lı yıllarda F. Eichler ve H. Vettters tarafından gün ışığına çıkarılmaya başlanmış ve 1990'lı yılların başından itibaren bu önemli yapı kompleksinin kendisi ve buluntuları günümüz metodları çerçevesinde değerlendirilmeye başlanılmıştır. Günümüz Ephesos kazılarını yönetmekte olan F. Krinzingler tarafından belirtildiği gibi bu çalışmada sunulan seramik bulgular kentnin bu bölgedeki yapılaşma tarihçesine yeni bir kronoloji kazandıracak niteliktedir.

Kitabın giriş bölümünde (s. 16 v.d. C. Lang-Auinger) 1958 yılında F. Eichler tarafından kuzeybatı köşesi gün ışığına çıkarılan Yamaç Evi 1'in 1960 yılından itibaren H. Vettters tarafından başlatılan çalışmaları kısa bir özet halinde verilmektedir. Yapının evrelerine ve buluntularına ilişkin kısa bir değerlendirme de bu bölüm içerisinde yer almaktadır. Buna göre alandaki en erken yapılaşma MÖ 2.yy'ın sonu ve 1. yy'ın başında gerçekleştirilmiştir. Yamaç Evi 1 MS 7. yy'a değin iskan görmüştür. Arkeolojik veriler ışığı altında yamaç evi çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Bunlardan ilki sekiz küçük oda tarafından çevrelenen merkezi bir avludan oluşan geç Hellenistik Peristyl evdir. Yamaç evinin bulunduğu alandaki en erken evreyi oluşturan Peristyl evin avlusunun bulunduğu alanda tespit edilmiş olan iki farklı zemin daha sonra Peristyl evin üzerine inşa edilen Domus'a aittir. Farklı iki zemin Domus'un farklı iki evresinin olduğunu göstermektedir. Domus içerisinde Atrium'da yer alan kuyu içerisindeki dolgu MÖ 100 yıllarından MS 5-7.yy'a kadar uzanan bir tarihsel süreci bize vermektedir.

İlk bölümde seramik buluntular (s. 22 v.d. S. Ladstätter) ele alınmaktadır. Yamaç evi kompleksinin güneyindeki mekanlarından biri olan SR9c olarak adlandırılan odasından ortaya çıkarılmış olan Hellenistik kuyu içerisinde yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen seramik buluntuları bu bölümde detaylıca incelenmiştir. Kuyu içerisinde ilk dolgu (Dolgu 1) 3 ile 5m arasındaki kesimi oluşturmaktadır. Dolgu içerisinde ilk buluntu Doğu Sigillata A'dır (Eastern Sigillata A=ESA). Toplam altı parça ile temsil edilen bu grup (K1-5) MÖ 2. yy'ın sonu ve 1.yy'ın 1. yarısı arasına tarihlendirilir. Doğu Sigillata B (Eastern Sigillata B=ESB) yalnızca tek bir parça (K6) ile temsil edilir ve MÖ 1. yy'ın son çeyreğine verilir. Siyah firnisli gri seramik (K8-10) yapılan kimyasal analizlerle kesin Ephesos üretimidir. Buluntular Augustus döneminden itibaren MÖ 1.yy'ın sonu ile MS 1 yy'ın erken safhasına verilirler. Geç Hellenistik firnisli kapları (K11-18) bugüne kadara çok az sayıda örnekle tanınmaktadır. Kuyu dolgusundan ele geçen tabak parçalarında baskı biçimli dekorasyonun olmaması onların tarihlendirilmesi için bir ipucu niteliğindedir. Günlük kullanım ve mutfak kapları (K19-31) kıyaslanan örnekler aracılığıyla MÖ 2. yy içine verilir. İki alt form grubuna ayrılan amphoralar (K32-41) dudak kenarlarının profiline göre sınıflanmaktadır. Bu amphoralar Ephesos'un geç Hellenistik döneminde yaygındırlar. MÖ 1. yy'a ait Ephesos Kandili (K42 Howland Tip 49A) bulunan tek kandildir. Cam kaplar (G1-2) MÖ 1.yy'ın 3. çeyreğine verilirler.

İkinci dolgu (Dolgu 2) kuyu içerisinde 5 ile 8. m. arasındaki homojen dolguyu oluşturmaktadır. Dolgudan ele geçen ilk buluntu grubu Hellenistik dönem rölyefli kaselerdir.

Rölyefli kaselerin (s. 26 v.d. K 43-57 C.Rogl) damgalarına, hamurlarına ve firnis kalitelerine bakılarak Ephesos'da lokalize edilen PAR monogramlı atölyeye ait oldukları anlaşılmıştır. PAR atölyesinin üretimi olan bu kaplar MÖ 2.yy'ın 3. çeyreğinden 4. çeyreğine kadar olan sürece aittirler. Beyaz zeminli seramik repertuarı içerisinde Thymiaterion, Pyxis, Krater, Kaseler ve tabaklar ile en sıklıkla görülen Lagynoslar yer almaktadır. Dolgudan ele geçen Lagynoslar iki ayrı tiptedir. Genelde MÖ 2.yy'ın 2. yarısı ve 1.yy'ın 1. yarısına tarihlendirilirler. Aplik seramik (K67) tek örneklerle tanınır. Doğu Sigillata A (K68-70a-b) MÖ 2.yy'ın sonu ve 1. yy'ın başına aittir. Hellenistik firnisli kaplar (K71-270), Kaseler, Knidoskaseleri, farklı dudak tiplerine sahip tabaklar (K159-177), amphora ve unguentarium örnekleri (K239-258) çoğunlukla MÖ 2-1.yy tiplerini yansıtmaktadırlar. Mutfak kapları içerisinde (K259-270) çoğunlukla Ege havzasından kaynaklanan formları yansıtan ampahoralar (K271-281) ve kandiller (L1-7) yer almakta olup MÖ 2.yy'ın 2. yarısından Ephesos üretim olan veya olmayan örnekleri göstermektedirler. S. Ladstätter bu bölümün sonunda Dolgu'nun seramik buluntularını genel olarak değerlendirmektedir (s.40). Yamaç evinin güney kesiminde yer alan ve SR 12 olarak adlandırılan mekandan ele geçen Hellenistik döneme ait toplu seramik buluntuları da genel olarak değerlendirilmektedir (s. 70 v.d.). Batu yamacı seramiği (K287-291), Hellenistik firnisli kaplar (K292-328), Hellenistik mutfak kapları (K329-347) bu gurubun içerisinde ele alınan buluntulardır. Yamaç evi 1'in tahrip ettiği geç Hellenistik Peristyl evin tahrip tabakasında ele geçen dört sililindirik formlu kap geç Hellenistik ve erken İmparatorluk dönemi arasına verilirler. Fonksiyonları tam olarak belirlenemeyen bu kaplar belki İtalya'da dağılım gösteren bir tipi temsil etmektedirler. Tüm seramik buluntular ışığı altında geç Hellenistik Peristyl evin tahrip edilme zamanı ve onun üzerine Domus'un kuruluş zamanı tespit edilebilmektedir. Buna göre MÖ 1.yy'ın 3. çeyreğine kadar Hellenistik geleneğe bağlı gözükün seramik bulgular Augustus dönemi ile birlikte değişim göstermiştir. Peristyl evin tahribatı Tiberius dönemine rastlanmaktadır. Domus'un inşası ise MS 2 yy'ın başlangıcında gerçekleşir.

İkinci bölüm olan mimari dekorasyonda (s. 86 v.d. G. Jenewein) Domus'un inşasından sonra bu yapıda kullanılan mimari elemanların tanımlanması ve irdelenmesi gerçekleştirilmektedir. Domus'un mimari dekorasyonuna ilişkin olarak ilk ele alınan Peristyl safhasının ionik başlıklardır (MS 2.yy). Daha geç döneme verilen ionik başlıklar (MS 4 yy'a ve 5.yy'ın başlangıcına kadar uzanan bir sürece verilirler) ve peristyl'in alt katının kaideleri de bu bölümde ele alınır. Kaideler upkı ionik başlıklar gibi iki ayrı gruba ayrılırlar ve Peristyl'in iki ayrı safhasına işaret ederler. Domus'un Korinth başlıkları Trajan dönemine ait Nympheum'un başlıklarına benzerler Korint stiline yaklaşılan başlıklar ise MS 2.yy'ın 1. yarısının, Trajan-Hadrian döneminin stiline yansıtmaktadırlar. Domus'un Oturma Birimi 3 ve 5 tekrar kullanılan parçalar ve başka yapılardan getirilen spolien malzemenin oluşturulmuştur. Oturma Birimi 5'de giriş (SR 9b), Taverna III'ün mimari dekorasyonu ele alınmaktadır (s. 94 v.d.)

Üçüncü bölümde erken Bizans dönemi mimarisi (s. 117 v.d. B. Asamer) ve MS 5.yy sonrası Domus'un durumu ve özellikle de Oturma Birimi 2 ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde mermer buluntular incelenmiştir (s. 121 v.d. U. Qutember ve C. Lang-Ainger). Masa, tepsi ve oturma ayaklarının ele alındığı kısımda (M1A-E) ayakların formları ve dekorasyonları detaylıca incelenmiştir. Yapılan incelemeler onların yerel bir atölyede üretilmiş olduklarını göstermiştir. Tarihleri ise MÖ 100 yılları civarıdır. Hayvan biçimli ayaklar-destekler, iki farklı formda verilmiştir. İlki hayvan protomu şeklindedir. Bunlar MS 1 yy ve sonrasına tarihlendirilen örneklerdir. Diğerleri se yırtıcı kedilerin pençelerinin betimlendiği örneklerdir. (M35, 72, 114-115) ve MS 1.yy ve sonrasına tarihlendirilirler. Yuvarlak masalar, çeşmeler, tokmak biçimli destekler bu bölümde ele alınan diğer buluntulardır. Masa tabaları-sigma biçimli olanlar diğer örnekleri oluşturur. Hayvanlar ve kullanılan kapları bu grup içerisinde en fazla ele alınan

örneklerdir. Ağırıklar (s. 130 v.d.) kendi içerisinde iki gruba ayrılmaktadırlar. Figürlü olanlar (M7, 28) ve figürsüz olanlar (M23). Farklı formlardaki ağırıklar (köşeli, küre biçimli vb.) ağırıklık sistemlerine göre değerlendirilmiştir. El değirmenleri ve farklı taş objeler de bu bölümün sonunda ele alınmaktadır.

Beşinci bölümde geç Hellenistik Peristyl evden ve Domus'un çeşitli mekanlarından ele geçmiş olan 2001 yılına kadar tekrar bulunan ve değerlendirilen heykeltıraşlık eserleri (s. 153 v.d. M. Aurenhammer) incelenmiştir (S1-125). Eserlerin çoğunluğu Domus'un Oturma Birimi 1-3'te ele geçmiştir. Yamaç evinin küçük boyutlu heykeltıraşlık eserleri MS 4.yy depreminden sonra dolgu malzemesi olarak kullanılmaları nedeniyle çok küçük parçalar halinde ele geçmiştir. Eserler Peristyl evden, Domus'un Oturma Birimi 1-3, 5'den ve merdivenli dar sokaklardan gelenler olmak üzere ele alınmıştır. Eserler içerisinde sandalını çözen Aphrodite (S1), Hermeler (S9A;L), tavşan ve köpekle betimlenmiş Eros (S10), çeşitli dönemlere ait kadın ve erkek portreleri (S11 v.d.) burada belirtilmesi gereken eserlerdir. Yamaç evinden çıkarılmış eserler MS 1.yy'da 4.yy'a kadar uzanan bir süreçte yayılacak biçimde tarihlendirme gösterirler.

Altıncı bölümde terrakotta heykelcikler (s. 209 v.d. C.Lang-Auinger) incelenmiştir. Çoğunluğu geç Hellenistik Peristyl evin bulunduğu alandan ele geçen terrakotta heykelcikler (TK1-148) teknikleri bakımından incelenmelerinin yanında gruplara da ayrılmışlardır. Tanrı ve tanrıça betimlemeleri içerisinde Aphrodite, Artemis, Asklepios, Ethena, Dionysos, Eros-Psyche, Nike ve Sarapis yer alır. Hizmetkarlar, Karikatür tipler, oyuncaklar, masklar ve gladyatörler ile kadın ve erkek başlarında diğer grupları oluşturmaktadırlar. Terrakotta heykelciklerin bir bölümü Hellenistik döneme verilirken Roma döneminin erken safhasına da tarihlendirilenler bulunmaktadır.

Yedinci bölümde metal buluntular (s.253 v.d. S.Jilek) farklı kategorilerde ele alınmışlardır (B1-339). Eserler arasında bir atın ayak kısmına ait parça (B31), kolye ve kolye taneleri, fibulalar, yüzükler, saç iğneleri (farklı biçimlerdeki bitimlere sahip olmak üzere) çeşitli metal kap parçaları, aydınlatma amaçlı kullanılan kaplar (Laterne veya lanterna), metal mobilya parçaları günlük kullanıma ait aletler, tıbbi ve kozmetik aletleri, ağırıklar, oyun taşları, sistrum ve çanlar şeklindeki metal buluntular Augustus döneminden başlayarak MS 4 yy'a kadar uzanan bir süreçte ait eserlerdir.

Sekizinci bölümde dokumacılıkla ilgili buluntular (s. 313 v.d. E.Trinkl) ele alınmıştır (T1-50). Buluntular arasında dokuma tezgahlarında kullanılan farklı tipteki ağırıklar (mercimek formu, piramidal, konik ve yuvarlak formu) ve çuvaldızlar irdelenmiştir.

Sonuç olarak Yamaç Evi 1'in yapım alanında MÖ 200'lerden başlayarak bir kullanımın söz konusu olduğu ve Roma döneminin ortalarına kadar bu evde yaşayanların varlıklı insanlar oldukları ele geçen bulgulardan anlaşılmaktadır. Geç Hellenistik Peristyl ev ve beş oturma birimi ile Domus bu alandaki farklı zamanlardaki yapılaşmayı işaret etmektedir. Burada sunulan çalışma farklı inşa ve kullanım evreleri olduğu anlaşılan Yamaç Evi 1'in 1960'lardan başlayıp 2001'e kadar süren araştırmalarının buluntuları ile birlikte ele alındığı çok sistematik bir değerlendirmedir.

ERHAN ÖZTEPE

